

Broedvogels Kooiplas 1977 vs. 2012

In 2012 had ondergetekende het plan gevat om de broedvogelpopulatie van de Kooiplas (15 hectare groot) in kaart te brengen. Dit had een aantal redenen:

1. Er worden jaarlijks door diverse natuurliefhebbers losse waarnemingen in dit gebied gedaan, waardoor er wel een indruk is van de broedvogelsoorten, maar niet over hun aantallen.
2. Het Atlasproject stond voor de deur en in atlasblok 28-25 liggen 2 belangrijke vogelgebieden: Kooiplas en Fayersheide. D.m.v. een broedvogelinventarisatie zou ik een goed beeld krijgen van de soorten en hun aantallen, zodat ik goed voorbereid aan het Atlasproject kon beginnen.
3. In 1977 is er door Johan Bekhuis een uitgebreid broedvogelonderzoek uitgevoerd (Ficedula 1978- 2, pag. 46-52), ik was erg benieuwd hoe de broedvogelbevolking er 35 jaar later uit zou zien.
4. En tot slot: broedvogels inventariseren is leuk werk (alleen in juni rond 04:00 uur je bed uit is wat minder)!

Naast het inventariseren van alle broedvogels zijn tijdens het onderzoek ook de volgende soortgroepen meegenomen: dagvlinders, libellen, sprinkhanen, amfibieën en reptielen. Deze worden in dit artikel niet besproken, maar zullen uitgebreid behandeld worden in het nog te verschijnen Kooiplas-rapport. In het rapport zullen ook de broedvogelgegevens van 2014 meegenomen worden, toen is het gebied voor de tweede maal door mij geïnventariseerd, echter ditmaal alleen op broedvogels. Deze inventarisatie wordt in dit rapport niet meegenomen, omdat de vergelijking tussen 1977 en 2012 echt interessant is, in 2014 was de broedvogelbevolking niet schokkend anders dan in 2012, alleen de Spreeuw was in dat jaar gehalveerd!

Broedvogelkartering

De broedvogelinventarisatie is in 2012 volgens de Sovon-criteria uitgevoerd, verdeeld over 8 ochtendbezoeken (maart t/m juni). Niet alle tellingen gingen een uur voor zonsopgang van start, vooral in maart (en begin april) is dit niet altijd zinvol, omdat het dan nog erg koud kan zijn en de zangactiviteit wat later in de ochtend veel beter is. Daarnaast werd in 2012 Fayersheide op dezelfde ochtenden geïnventariseerd als de Kooiplas, dus het moest 'om en om', dus de ene keer een vroeg bezoek aan de Kooiplas, de volgende keer aan Fayersheide, enz. Ondanks dat dit misschien niet helemaal ideaal is, zal het zeer weinig effect hebben gehad op het eindresultaat: dit dankzij gerichte bezoeken op de juiste dagen, gunstige weersomstandigheden en een hoge onderzoeksintensiteit (zie tabel). In 1977 stond het karteren nog in de kinderschoenen en is voor het vaststellen van de aantallen territoria gebruik gemaakt van de karteringsmethode (Teixeira, 1977). Hiervoor zijn 14 ochtendbezoeken en 10 aanvullende (dag, avond en nacht) bezoeken aan het gebied gebracht. Alleen de ochtendbezoeken zijn in de tabel op de volgende pagina vermeld, omdat van de aanvullende bezoeken geen tijdstippen bekend zijn. Daarbij verwacht ik ook niet dat deze 10 bezoeken veel extra territoria opgeleverd hebben.

1977			2012		
datum	tijd	minuten	datum	tijd	minuten
5 maart	06:45 - 08:15	90			
12 maart	06:15 - 07:45	90	15 maart	06:30 - 10:30	240
26 maart	05:45 - 07:15	90	28 maart	09:05 - 12:45	220
3 april	06:10 - 07:55	105			
8 april	06:15 - 07:45	90	12 april	06:00 - 10:25	265
17 april	07:10 - 08:10	60			
22 april	06:00 - 07:15	75	25 april	07:55 - 12:15	260
7 mei	05:15 - 06:45	90	8 mei	04:45 - 08:30	225
15 mei	05:15 - 07:00	105	22 mei	07:20 - 11:10	230
28 mei	04:45 - 06:15	90			
5 juni	05:20 - 06:50	90	7 juni	04:20 - 08:20	240
18 juni	04:30 - 06:15	105			
19 juni	04:30 - 05:45	75	21 juni	07:15 - 09:15	120
2 juli	05:40 - 06:55	75			
	totaal:	1230		totaal:	1800

De onderzoeksintensiteit in 2012 was 120 min./ha., wat enorm hoog is, normaal is 20-30 minuten per hectare al voldoende voor een goed broedvogelonderzoek. Er mag gesteld worden dat de kartering zeer gedegen is uitgevoerd en dat er weinig soorten en aantallen gemist zullen zijn. In 1977 zijn veel meer bezoeken gebracht, alleen duurden deze een stuk minder lang dan die in 2012. Hiermee kwam de onderzoeksintensiteit in 1977 uit op 82 min./ha. Zou men de 10 aanvullende bezoeken meetellen, dan kom je zeker tot een vergelijkbare intensiteit als in 2012. De reden van de vele bezoeken zit hem in de ontwikkeling van het broedvogelonderzoek. Destijds is door diverse Sovontellers gestart met onderzoek naar een goede systematiek om broedvogels in kaart te brengen. Dit was dus het echte pionierswerk. Uiteindelijk heeft jarenlang onderzoek een standaardmethode opgeleverd, de uitgebreide territoriumkartering. Deze methode werd vanaf 1984 gebruikt voor het BMP (Broedvogel Monitoring Project).

Totaal werden er in 1977 maar liefst 325 territoria gekarteerd, verdeeld over 38 soorten! De dichtheid komt hiermee op 217 terr./10 ha., wat erg hoog is. In 2012 werden ruim 15% minder broedvogels gekarteerd, t.w. 275 territoria, verdeeld over 39 soorten. De broedvogeldichtheid komt hiermee op 183 terr./10 ha, wat nog steeds hoog is! Ten opzichte van 1977 waren er in 2012 12 soorten niet meer aanwezig (Boomvalk, Bosrietzanger, Goudvink, Grasmus, Kleine Karekiet, Koekoek, Matkop, Ransuil, Rietgors, Ringmus, Spotvogel en Zomertortel) en 13 soorten waren nieuw (Appelvink, Bonte Vliegenvanger, Boomklever, Bosuil, Buizerd, Geelgors, Glanskop, Groene Specht, Grote Lijster, Havik, Kleine Bonte Specht, Nijlgans en Staartmees). Afgenomen zijn 15 en toegenomen zijn 11 broedvogelsoorten. Opvallend is dat geen enkele soort in aantal gelijk is gebleven!

Totaal in beide jaren waren 51 broedvogelsoorten aanwezig. In de afgelopen jaren zijn nog de volgende soorten als broedvogel vastgesteld: Kauw (2014), Ringmus (2014) en Sperwer (2018). Ook zijn er van enkele potentiële broedvogels wel waarnemingen, maar niet voldoende voor een territorium: Fluitier (2012) en Vuurgoudhaan (2012,2018). Verder zijn er voor 1977 al een aantal soorten langzaam als broedvogel uit het gebied verdwenen: Nachtegaal (voor 1977 jaarlijkse broedvogel met ca. 3 terr.), Roerdomp (waarschijnlijk in de 60er jaren verdwenen) en Waterral (laatste terr. waarschijnlijk in 1975). Daarvoor zullen waarschijnlijk meer fraaie soorten verdwenen zijn, zoals de Blauwborst, maar hiervan heb ik geen documentatie.

Soort	1977	2012	Soort	1977	2012
Appelvink	-	2	Kleine Bonte Specht	-	3
Bonte Vliegenvanger	-	1	Kleine Karekiet	5	-
Boomklever	-	3	Koekoek	1	-
Boomkruiper	2	13	Koolmees	20	18
Boompieper	2	10	Matkop	5	-
Boomvalk	1	-	Merel	18	15
Bosrietzanger	9	-	Nijlgans	-	1
Bosuil	-	1	Pimpelmees	7	12
Buizerd	-	1	Ransuil	1	-
Ekster	3	1	Rietgors	4	-
Fazant	5	1	Ringmus	13	-
Fitis	20	14	Roodborst	16	25
Gaai	2	5	Spotvogel	1	-
Geelgors	-	1	Spreeuw	33	24
Gekraagde Roodstaart	5	6	Staartmees	-	2
Glanskop	-	2	Tjiftjaf	23	24
Goudvink	1	-	Tuinfluitier	12	3
Grasmus	1	-	Vink	15	18
Grauwe Vliegenvanger	4	1	Wielewaal	2	1
Groene Specht	-	1	Wilde Eend	3	1
Grote Bonte Specht	3	6	Winterkoning	30	17
Grote Lijster	-	2	Zanglijster	4	9
Havik	-	1	Zomertortel	7	-
Heggenmus	5	2	Zwarte Kraai	4	2
Holenduif	3	1	Zwartkop	8	18
Houtduif	27	7			

In de tabel zijn de afgenomen/verdwenen soorten rood en de toegenomen/nieuw gevestigde soorten groen gedrukt. Naast de 12 genoemde verdwenen soorten zijn er opvallend forse afnames (50% en meer) van Ekster, Fazant, Grauwe Vliegenvanger, Heggenmus, Holenduif, Houtduif, Tuinfluitier, Wielewaal, Wilde Eend en Zwarte Kraai. Dit is een gevolg van o.a. veroudering van het bos, weinig/geen onderhoud (hierdoor weinig verjonging), dichtgroeiën middendeel, toegenomen predatiedruk door aanwezigheid van Havik, Vos en Steenmarter, niet meer uitzetten van gekweekte vogels (Fazant), aanpassen broedstrategie (Ekster broedt nu b.v. meer in woonwijken) en voor sommige soorten is het conform de landelijke trend.

Kijkend naar de verdwenen soorten, dan springen er een aantal duidelijk uit, dat zijn Bosrietzanger, Kleine Karekiet en Rietgors. Deze waren destijds goed voor totaal 18 terr., nu volledig verdwenen. Deze soorten zou je deels terug kunnen krijgen, maar dan zal het hele middendeel op de schop moeten: het grootste deel van de wilgenopslag zal verwijderd moeten worden, dan dit deel uitdiepen, zodat er een plas kan ontstaan en dan wachten hoe het gebied zich gaat ontwikkelen. Waarschijnlijk moeten omliggende sloten dan gedempt worden, want het gebied is al veel te lang veel te droog en heeft daardoor veel van zijn waarde verloren. Daarna zal er jaarlijks op toegezien moeten worden dat dit deel niet weer dicht gaat groeien! Misschien komt dan zelfs de Waterral terug! Ook de vroegere vangpijp zou eigenlijk uitgediept moeten worden, het gebied zal er veel rijker door worden.

Verder vallen nog 2 soorten op: Matkop van 5 naar 0 terr. en Zomertortel van 7 naar 0 terr.! Het is haast niet meer voor te stellen dat er destijds zoveel zaten in een gebiedje van slechts 15 ha.! De Kooiplas was toen vast geen uitzondering en zaten veel gebieden nog "vol" met deze soorten. Helaas laat de landelijke trend zien, dat het met deze soorten niet goed gaat, de Zomertortel staat zelfs op het punt om in Nederland als broedvogel te verdwijnen! Ondanks de forse veranderingen in het (boeren)landschap, waardoor ook voedselgebrek voor veel vogels, zal de hoofdoorzaak waarschijnlijk rondom de Middellandse Zee gezocht moeten worden. Hier worden door jagers enorme aantallen Tortels doodgeschoten, 2-3 miljoen per jaar zijn geen uitzondering!

Naast de 13 genoemde nieuwe soorten zijn er opvallend forse toenames (verdubbeling en meer) van Boomkruiper, Boompieper, Gaai, Grote Bonte Specht, Zanglijster en Zwartkop. De eerste 2 zijn de opvallendste stijgers: Boomkruiper met maar liefst 550% en Boompieper met 400%! De Boomkruiper heeft z'n toename te danken aan het ouder worden van de oorspronkelijke bosdelen, in het middendeel komt die niet voor. Dat de Boompieper zo sterk is toegenomen zal deels met de verandering van het gebied te maken hebben, maar ook dankzij de sterke landelijke toename de laatste 40 jaar (\pm een verdrievoudiging). Ook de Pimpelmees zit goed in de lift (+71%), tegenover de Koolmees die met 10% is afgenomen! Gevoelsmatig zou je beide soorten in de plus verwachten, maar cijfers van Sovon laten toch zien dat de Pimpelmees sinds die tijd veel sterker is toegenomen dan de Koolmees.

Al met al boeiende verschillen tussen 1977 en 2012. Ergens is het wel jammer dat er niet tussentijds nog 1 of 2 inventarisaties zijn uitgevoerd, dan was de verandering van de broedvogelbevolking nog mooier zichtbaar geweest. Waarschijnlijk ga ik in 2019 het gebied nogmaals karteren, mede omdat iemand 10-tallen nestkasten in de bosrand van de Kooiplas heeft opgehangen. Hoogst waarschijnlijk ga je dit terug zien in de aantallen holenbroeders, ik ben daar stiekem wel benieuwd naar. Daarna (2020?) zou het fijn zijn als het gebied toch een keer die flinke opknappbeurt krijgt (suggesties zijn reeds genoemd), zodat de Kooiplas weer een echte parel in het boerenland wordt!

Robert Brunink